

J. S. BACH: *Ich lebe, mein Herze, zu deinem Ergötzen* (BWV 145)

Bachs Leipziger tekstdichter Picander publiceerde in 1728 een volledige jaargang cantateteksten die blijkens het voorwoord bestemd waren te worden getoonzet door de *unvergleichliche Herr Capellmeister Bach*. We kennen echter slechts tien cantates van Bach op deze teksten, waaronder die voor Derde Paasdag, *Ich lebe, mein Herze, zu deinem Ergötzen*. Deze cantate zou dus op 19 april 1729 kunnen zijn uitgevoerd. Ze is ons echter niet in het handschrift van Bach overgeleverd, noch kennen we er partijen van die tijdens Bachs leven door kopiïsten zouden zijn vervaardigd. Er bestaat alleen een negentiende-eeuws handschrift waarin de muziek op Picanders teksten wordt voorafgegaan door een koraal (!) en een koor. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat het eerste en uitgesloten dat het tweede deel door Bach zelf is toegevoegd. Waarschijnlijker is dat Carl Philipp Emanuel, die zijn vaders manuscript erfde, of iemand uit zijn omgeving met knip- en plakwerk deze pasticcio-cantate vervaardigde omdat Picanders tekst slechts tien minuten muziek bevat, erg weinig voor een feestdag. Het koraal (a) is ontegenzeggelijk van J.S.Bachs hand maar we kennen het slechts uit de vier bundels vierstemmige koralen die C.P.E. in 1784/87 uit zijn vaders oeuvre samenstelde. Het koor is ontleend aan een cantate van Telemann voor Eerste Paasdag 1723 (TWV 1:1350). Door deze omstandigheden werd deze cantate vroeger wel aangeduid met de beginregels van het koraal (*Auf, mein Herz, des Herren Tag*) dan wel met die van het koor (*So du mit deinem Munde bekennest Jesum*).

Bij vader Bachs uitvoering in 1729 zou de vijfdelige Picandercantate kunnen zijn voorafgegaan door een instrumentale sinfonia; daarbij kan men denken aan het eerste deel van het Tweede Brandenburgs Concert dat immers dezelfde uitzonderlijke instrumentale bezetting (trompet, fluit, hobo, viool) vergt als aria (3).

Het koraal (a) is het eerste couplet van Caspar Neumanns paaslied *Auf, mein Herz, des Herren Tag* (rond 1700), gezongen op de melodie van *Jesus, meine Zuversicht*. De vierstemmige harmonisering is onmiskenbaar van vader Bach; over de instrumentale begeleiding zegt de overgeleverde partituur niets.

Telemanns koor (b) heeft als tekst een citaat uit Paulus' brief aan de Romeinen (16: 9). Het begint als een canonisch duet van alt en sopraan, uitsluitend door continuo begeleid maar gaat bij de slotwoorden *so wirst du selig* over in een koorfuga. Strijkers ondersteunen de stemmen *colla parte*, alleen de trompet speelt een onafhankelijke partij.

Bachs compositie op Picanders tekst voor paasdinsdag begint (1) met een duet voor tenor en sopraan; een duet in de dialoogtraditie waarin de twee stemmen elkaar aanvankelijk verschillende teksten toezingen maar zich uiteindelijk (hier: in het middendeel van de da-capostructuur) op een gemeenschappelijke tekst verenigen. Wanneer de sopraan haar partner na diens inzet canonisch beantwoordt noemt zij hem 'mein Jesu', en moeten we concluderen dat we te doen hebben met één van die gesprekken tussen *Jesus* (T) en de gelovige *Seele* (S), waarbij opvalt dat de rol van Jezus, die altijd aan de bas (*Vox Christi*) toevalt, hier door de tenor wordt vertolkt; des te opvallender omdat in (3) blijkt dat er wel een bas beschikbaar was. Reden daarvoor zou kunnen zijn dat Bach hier een uit zijn vorige werkkring te Köthen

daterende compositie hergebruikt, waar dergelijke dialogen in gelukwenscantates erg in de mode waren.

Jesu: **Ich lebe**, mein **Herze**, zu deinem **Ergötzen**, mein **Leben** erhebet **dein** **Leben** empor.
Seele: **Du lebest**, mein **Jesu**, zu meinem **Ergötzen**, dein **Leben** erhebet **mein** **Leben** empor.

Sopraan en tenor worden begeleid door continuo en een virtuoos concorderende soloviool. De muziek is - evenals de conversatie tussen beide karakters - weinig diepgaand. Dertal stijgende figuren (*tirata's*, zie het muziekvoorbeeld) van de viool creëren de

ongecompliceerde,

vreugdevolle sfeer die de

evangelielezing voor derde

paasdag (Lucas 24: 36-47) uitlokt: de zekerheid dat door de dood en opstanding van Christus de boekhouding van 's mensen zonden (*Die klagende Handschrift*) verscheurd (*zerrissen*) kan worden.

De tenor, die zojuist nog de Christusrol vervulde, stelt zich in recitatief (2) uitdagend op als een bevrijde gelovige voor wie de strenge oudtestamentische (mozaïsche) wetten hun dreiging verloren hebben. Met een hartstochtelijk arioso op de woorden *Mein Herz, das merke dir!* loopt hij vooruit op de volgende aria.

Basaria (3) getuigt met haar toegankelijke muziek van het stellig geloof in de opgestane Heiland. De instrumentale bezetting is buitengewoon kleurrijk: trompet, traverso, twee oboi d'amore, twee violen (en geen altviool) en continuo. Niet alleen de diversiteit, maar ook de hoge ligging van alle instrumenten en partijen valt op, tegenover de lage vocale solist. De instrumenten spelen trouwens meestal unisono of in octaafparallellen, ze zijn er voor de kleur en niet voor ingewikkelde meerstemmigheid. Die valt ook niet te verwachten in dit lichtvoetige, dansante stuk in de snelle 3/8 maat van de passepied. Ook aan deze aria ligt vermoedelijk een verloren gegaan deel van een wereldse gelukwenscantate uit Bachs Köthener tijd ten grondslag; daarop wijst ook de soms wat vreemde tekstplaatsing: de herhaling van regel 3 waar je regel 6 verwacht (m. 88 vv.) en hetzelfde melisma op *Herze* (m. 143 vv.) als op *beständig* (m. 45), waar je eigenlijk een lange noot zoals op *besteht* (m. 111 en 115 vv.) zou verwachten.

Met het alleen door continuo begeleide recitatief (4) keert de sopraan terug die - zoals vaak in Bachs cantates - als ideale gelovige het laatste woord heeft. Ze richt haar blik op de hemel en de muziek illustreert dat met lage noten op *sterb' ich* en *des Grabes Finsternis* en hoge op *Jesus* en *Erlöser*.

Tot slotkoraal (5) dient het veertiende en laatste vers van het populaire paaslied *Erschienen ist der herrlich Tag* van Nikolaus Herman (1560), in Bachs vierstemmige harmonisering en - alweer - een vrolijke driedelige maat. Aanwijzingen voor instrumentale ondersteuning zijn niet overgeleverd, maar het is ongetwijfeld de bedoeling dat instrumenten de vocale partijen verdubbelen; alleen van de trompet kan dat wegens zijn beperkte notenvoorraad niet gevraagd worden. De harmonisering is sterk chromatisch, met allerlei extra kruizen waardoor, na een opening in fis-klein, de regels achtereenvolgens worden afgesloten in B-, Cis-, E-, A- en Fis-groot.

